

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

**30 ГОДИНА ПРИМЕНЕ
КОНВЕНЦИЈЕ УЈЕДИЊЕНИХ
НАЦИЈА О ПРАВИМА ДЕТЕТА
– САВРЕМЕНИ АСПЕКТИ**

30 ГОДИНА ПРИМЕНЕ КОНВЕНЦИЈЕ
УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА
О ПРАВИМА ДЕТЕТА
– САВРЕМЕНИ АСПЕКТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

SCIENTIFIC CONFERENCES

Book CC

DEPARTMENT OF SOCIAL SCIENCES

Book 48

COMMITTEE FOR NATIONAL MINORITIES

AND HUMAN RIGHTS STUDIES

30 YEARS OF APPLYING
THE UNITED NATIONS
CONVENTION
ON THE RIGHTS OF A CHILD
– CONTEMPORARY
APPROACH

PROCEEDINGS OF THE SCIENTIFIC CONFERENCE

HELD ON DECEMBER 10, 2020

Accepted for publication at the 3rd Session of the Department of Social Sciences,
held on May 18, 2021, after being reviewed by academician *Tibor Varady*, corresponding member
Jelena Jovanović, Professors *Violeta Beširević*, *Dragoljub B. Đorđević*,
Branko Čupurdija, *Miodrag Jovanović*, *Vesna Rijavec*, *Aleksandra Korać Graovac*,
Maja Stanivuković, *Sanja Đajić* and *Zoran Lutovac*, PhD

E d i t o r s

Academician Tibor VARADY

Professor Dr. Gordana KOVAČEK STANIĆ

BELGRADE 2021

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига СС

ОДЕЉЕЊЕ ДРУШТВЕНИХ НАУКА

Књига 48

ОДБОР ЗА ПРОУЧАВАЊЕ НАЦИОНАЛНИХ МАЊИНА
И ЉУДСКИХ ПРАВА

30 ГОДИНА ПРИМЕНЕ
КОНВЕНЦИЈЕ
УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА
О ПРАВИМА ДЕТЕТА
– САВРЕМЕНИ
АСПЕКТИ

ЗБОРНИК РАДОВА СА НАУЧНОГ СКУПА
ОДРЖАНОГ 10. ДЕЦЕМБРА 2020.

Примљено на III скупу Одељења друштвених наука, 18. маја 2021. године,
на основу рецензија академика *Тибора Варадија*, дописног члана *Јелене Јовановић*,
професора *Виоlette Беширевић*, *Драгољуба Б. Ђорђевића*, *Бранка Ђуђурдије*,
Миодрага Јовановића, *Весне Ријавец*, *Александра Кораћ Граовац*,
Маје Ситанивуковић, *Сање Ђајић* и др *Зорана Лушовца*

У р е д н и ц и

Академик Тибор ВАРАДИ

Проф. др Гордана КОВАЧЕК СТАНИЋ

БЕОГРАД 2021

Издаје
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнеза Михаила 35

Лектура и коректура
Младенка Савичић

Технички уредник
Никола Сивановић

Прелом
Лейосава Кнежевић

На корицама
Урош Предић, *Надурена девојчица*, 1879.
уље на платну, 40 x 32 cm
ГМС/У 0332

Тираж
300 примерака

Штампа
Colorgrafx, Београд

ISBN 978-86-7025-914-0

© Српска академија наука и уметности 2021.

Штампање ове публикације потпомогнуто је
средствима Фабрике картона Умка.

САДРЖАЈ

Предговор – Гордана Ковачек Станић

ПРАВА ДЕТЕТА У ПОРОДИЧНИМ ОДНОСИМА	7
Гордана Ковачек Станић, <i>Право деце на родитељско старање – савремени аспекти</i>	9
Gordana Kovaček Stanić, <i>Right of the Child to Parental Care – Contemporary aspect</i>	26
Марија Драшкић, <i>Забрана телесног кажњавања деце и Конвенција о правима деце</i>	27
Marija Draškić, <i>Prohibition of Corporal Punishment of Children and the Convention on the Rights of the Child</i>	45
Сузана Краљић, Катја Дрновшек, <i>Утврђивање најбоље интереса деце у случајевима одвајања деце од родитеља</i>	47
Suzana Kraljić, Katja Drnovšek, <i>Establishing the Best Interest of a Child in the Case of Removal of Children from their Parents</i>	61
Санја Марјановић, Бернадет Бордаш, <i>Protection of Children – Victims of Domestic Violence in the Serbian Private International Law</i>	63
Сања Марјановић, Бернадет Бордаш, <i>Заштита деце – жртва насиља у породици у међународном приватном праву Републике Србије</i>	88
Зоран Поњавић, Вељко Влашковић, <i>Најбољи интерес деце и интерес породице</i>	89
Zoran Ponjavić, Veljko Vlašković, <i>The best Interests of the Child and the Family Interests</i>	106
Невена Петрушић, <i>Продужење родитељског права: законски пројекти Републике Србије у контексту савремене парадигме једнакости особа са инвалидитетом и постулати правичног суђења</i>	109
Nevena Petrušić, <i>Regulations of the Republic of Serbia within the context of Contemporary Paradigm of Equality Persons with Disabilities and Postulates of the Fair Trail</i>	127

Сандра О. Самарџић, <i>(Не)усклађеност развоја биомедицине са схваћањем и заштитом дечјих њрава</i>	129
Sandra O. Samardžić, <i>(In)Compatibility of Biomedicine Development with Understanding and Protection of Children's Rights</i>	147

САВРЕМЕНИ ОКВИРИ И САВРЕМЕНА ИСКУШЕЊА

Невена Вучковић Шаховић, <i>Три деценије Конвенције о њравима деце: стварно и могуће</i>	149
Nevena Vučković Šahović, <i>Three Decades of the Convention on the Rights of the Child: Actual and Possible</i>	166

Маријана Пајванчић, <i>Конституционализација њосебних њрава деце</i>	169
Marijana Rajvančić, <i>Constitutionalization of Special Rights of the Child</i>	180

Алпар Лошонц, <i>Перпетуирана најџтост између крајкорочних и дуорочних циљева: зашто се одржава дечји рад?</i>	183
Alpar Lošonc, <i>Perpetuated Tension Between short-term and long-term goals: why Child Labour Remains?</i>	200

Марта Стојић Митровић, <i>Малолетни мигранти на џућу кроз Србију: контекстуални и системски фактори</i>	201
Marta Stojić Mitrović, <i>The Underaged Migrants on their way through Serbia: contextual and systemic factors</i>	224

Иван Ђорђевић, <i>Дечји бракови у ромским заједницама у Србији – без њрава на избор?</i>	227
Ivan Đorđević, <i>Child Marriages in Roma Population in Serbia – without the Right to Choose?</i>	242

Дубравка Валић Недељковић, Валентина Сигети, <i>Медијски садржаји за децу у време короне</i>	243
Dubravka Valić Nedeljković, Valentina Sigeti, <i>Media Content for Children during Coronavirus</i>	258

ПРЕДГОВОР

Научни скуп „30 година примене Конвенције Уједињених нација о правима детета – савремени аспекти“ је одржан на иницијативу и у организацији Одбора за проучавање националних мањина и људских права, а под покровитељством Српске академије наука и уметности, 10. децембра 2020. године, када се обележава Дан људских права.

Овај научни скуп је одржан у време пандемије вируса корона. *Конференција у доба короне* асоцира на Маркесов роман „Љубав у доба колере“. Добро је да нисмо чекали да ова светска пошаст прође да бисмо одржали конференцију (нарочито не као Маркесов јунак који је чекао читавих пола века!). Ова конференција представља први научни скуп у оквиру САНУ који је одржан у потпуности онлајн са учесницима из Београда, Новог Сада, Крагујевца, Ниша и Марибора.

Конвенција о правима детета, усвојена резолуцијом Генералне скупштине Уједињених нација од 20. новембра 1989. године, примењује се од 1990. године, а у Југославији је ратификована 1990. године. Ова Конвенција је први обавезујући документ за државе потписнице који се односи искључиво на права детета.

Тековина последњих деценија двадесетог века је регулација посебних права детета. У породичним односима у ранијим историјским периодима се говорило о правима и дужностима родитеља према деци. Временом је уочена корелативна веза између права и дужности родитеља и права детета, те су права детета посматрана у том контексту. Стицање самосталних права, а нарочито повећање степена остваривања права, са чим ће се наставити и даље у будућности, представља еволутивни ток у схватањима о положају детета у породичном праву.

На овом научном скупу Конвенција је проучавана и тумачена на нов начин, начин који одговара савременим условима друштвеног развоја, имајући у виду развој права, усвајање нових правних института, те развој научних технологија, нарочито репродуктивних. Конференција је имала интердисциплинарни приступ, тако да је Конвенција проучавана, осим са правног аспекта, и са социолошког, антрополошког и медијског аспекта, у контексту савремених оквира и савремених искушења. Савремени социолошки и антрополошки феномени, као што су принудни рад детета, питања малолетних миграната, дечјих

бракова, те медијски садржаји за децу у време пандемије, проучени су у контексту Конвенције о правима детета.

Нов приступ класичним правним институтима, те институтима који тек настају, обележила су истраживања са полазном тачком у правима детета која су регулисана Конвенцијом. Тако се нов приступ класичном институту родитељског старања базира на премиси постојања потенцијалног интереса детета да се о њему старају два родитеља. Препознато је неколико интереса детета да одраста у породици коју чине два родитеља: психолошки интерес, развојни интерес, интерес детета да зна своје биолошко порекло и материјални интерес. Савремено породично законодавство води рачуна о интересу детета да се о њему старају два родитеља, иако не у експлицитној регулацији, него кроз различите одредбе које иду у правцу његовог препознавања и задовољавања. Нов приступ питању телесног кажњавања деце огледа се у потпуној забрани таквог кажњавања у савременом праву. Почевши од дозвољености „умерене домаће казне“ (Српски грађански законик из 1844. године) дошло се до апсолутне забране телесног кажњавања, те нулте толеранције на насиље у унутрашњем праву и међународном приватном праву. Свако телесно кажњавање деце – ма како благо – мора бити апсолутно забрањено, нарочито када се врши на систематски начин или у институционалним оквирима, не само због тога што може довести до стварног или потенцијалног повређивања детета или бити понижавајуће и увредљиво за људско достојанство детета, него и због ризика да у свакој наредној прилици ескалира у све већу и тежу употребу физичке силе са све тежим последицама.

Када се разматра принцип најбољег интереса детета у савременим условима, закључује се да индивидуалистички карактер принципа најбољег интереса детета тражи издвајање и препознавање појединачних интереса детета, чак и у оквиру сопствене породице, што у савременом праву отвара врата снажнијој државној интервенцији у породичне односе. Најбољи интерес детета и принцип пропорционалности најзначајнији су у ситуацијама издвајања детета из породице. Нов приступ схватању и заштити дечјих права условљен је развојем медицински асистираних репродукције, а посебно утицају нових репродуктивних технологија на право детета на живот. Нов приступ правном положају особа са инвалидитетом заступљен је кроз критичко разматрање режима продужења родитељског права. У савременим условима, посебна пажња се поклања природи посебних права детета и њиховом статусу у уставном систему, питањима да ли се ради о општељудским правима или заштитним правима.

Закључује се да је у савременим условима реализација Конвенције о правима детета омогућена великим корпусом права и механизма који државама стоје на располагању, тако да разни национални и међународни актери битни за заштиту, унапређење и остваривање права детета имају данас солидну базу за прелазак у интензивну фазу реализације ове Конвенције у свим државама, за свако дете, без икакве дискриминације.

КОНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЈА ПОСЕБНИХ ПРАВА ДЕТЕТА

МАРИЈАНА ПАЈВАНЧИЋ*

А п с т р а к т. – У прилогу пажња је усмерена на конституционализацију посебних права детета у компаративној уставности и у Србији. Два теоријска приступа правима детета присутна су и у приступу уставном обликовању права детета: *конзервативни* који у први план истиче заштиту детета и на права детета гледа из тог угла и *либерални* према коме дете није превасходно објект заштите, већ људско биће које ужива сва људска права зависно од својих развојних способности. Оба приступа препознатљива су у компаративној уставности у којој још увек доминирају заштитна права детета у контексту шире (друштво, држава) или уже (породица) заједнице. Гарантовање посебних индивидуалних права детета је за сада изузетак у упоредној уставности. У овом теоријском оквиру анализира се садржај и обим уставних гаранција посебних права детета и области (лична права, социјална права и сл.) којима та права припадају.

Посебна пажња посвећена је природи посебних права детета (уставна или законска права), њиховом статусу у уставном систему (општељудска права, индивидуална права или заштитна права), начину на који се у уставима регулишу посебна права детета и обим уставне регулативе (опште гаранције и начелне норме или специфичне гаранције и конкретне норме).

Фокус у истраживању је нормативни контекст у коме се конституционализују посебна права детета и то: 1) посебна индивидуална права специфична по томе што се гарантују само деци; 2) посебна права детета у контексту права везаних за породицу и брак и 3) посебна заштитна права у домену социјалних права.

Кључне речи: устав, компаративна уставност, права детета, статусна права детета, посебна права детета

Предмет интересовања у овом прилогу је конституционализација права детета у компаративној уставности европских земаља.¹ Фокус ис-

---

* Правни факултет, Нови Сад, имејл: marijana.pajvancic@gmail.com

¹ У анализу су укључени устави Аустрије, Белгије, Бугарске, Црне Горе, Чешке, Данске, Естоније, Хрватске, Италије, Литваније, Летоније, Немачке, Француске, Румуније, Русије, Пољске, Португалије, Северне Македоније, Словеније, Словачке, Србије, Швајцарске и Шпаније.

траживања је усмерен на посебна права детета која устави експлицитно гарантују и која, због свог значаја, имају ранг уставних права. У том контексту неопходне су две напомене. Анализа није обухватила слободе и права која устав гарантује сваком лицу, права гарантована међународним правом, као ни права детета која се садржински везују за породицу.

Упркос томе што се при анализи конституционализације права детета не смеју изгубити из вида права и слободе које устав гарантује сваком лицу, као и међународни извори људских права који су прихватањем постали део унутрашњег права држава, ови извори нису укључени у анализу. У прилог овом приступу говоре два аргумента: први, каталог права би се, сем ретких изузетака,² проширио на готово сва уставом гарантована права и други, изгубила би се из вида специфичност конституционализације посебних права детета која су и својеврстан новум у савременој уставности.

Укључивање људских права која устави гарантују свакоме, као и укључивање права детета гарантованих међународним конвенцијама несумњиво би пружило другачију општу слику о сету уставом гарантованих права детета, али би се у том случају изгубио фокус на експлицитне уставне гаранције посебних права детета која су део каталога људских права, једна од карактеристика новије уставности.

Иако су права детета нормативно обликована и гарантована међународним правом као и националном легислативом још од средине прошлог века и надаље опстају опречни теоријски приступи и нормативне праксе о правима детета, њиховој природи и садржају. Конзервативни приступ у први план истиче заштиту детета и на права детета гледа из тог угла и у контексту породице и либерални приступ према коме дете није преваходно објект заштите већ људско биће које ужива људска права, зависно од својих развојних способности.³ Оба приступа и даље опстају у међународним документима и у упоредној уставности. О томе сведоче примери нормативног обликовања и садржај права детета гарантована уставом.

И даље у компаративној уставности доминирају права детета у породичном окружењу (права везана за породицу која су такође део заштитних права) и заштитна права која се регулишу као посебне обавезе државе или друштва,⁴ док је гарантовање посебних права детета још увек изузетак.

² На пример, уставом гарантовано бирачко право за чије се стицање као услов прописује пунолетство.

³ Више о томе: Вучковић Шаховић, Н. и Петрушић, Н: *Права деце*, Ниш, Правни факултет, 2015. стр. 25–26.

⁴ Више о томе: Пајванчић, М. *Права деце у компаративној уставности*, Зборник „Права детета и равноправност полова“, Пале, Правни факултет Универзитета Источно Сарајево, 2012, стр. 203–212.

1. НАЧЕЛНИ ПРИСТУП ПРАВИМА ДЕТЕТА – ОКВИРНЕ ОДРЕДБЕ И ПОЛАЗНИ ПРИНЦИПИ

Начела која постављају уставни основ и оквир за приступ правима детета регулисана су експлицитно у мањем броју анализираних устава. Ова начела су и међународни стандарди о правима детета. Чињеницу да се њихова конституционализација среће у мањем броју устава треба сагледавати у контексту статуса међународних извора људских права у унутрашњем праву. Непосредна примена међународних извора људских права, коју изричито прописује већина анализираних устава, омогућује да ови принципи буду део унутрашњег права независно од тога да ли су изричито гарантовани уставом.

Примери компаративне уставности говоре да се у неким уставима ови стандарди регулишу начелно, као општи принцип или се пак везују уз нека конкретна права.

Два принципа регулисана су у анализираним уставима као општа начела. У складу са овим њиховим својством ови принципи примењиви су на сва права детета.

Једно је начело према коме је интерес детета примарно питање у свим одлукама које се тичу деце.⁵

Друго начело које штити статус детета је право детета да изрази свој став у свим питањима која се тичу његових као и обавеза органа јавне власти и свих лица одговорних за децу да размотре и у мери у којој је то могуће, дају предност ставовима детета када се ради о правима детета у складу са његовим годинама и зрелошћу.⁶

Компаративна уставност пружа илустративне примере везивања ових начела за конкретна права детета и одлучивање о тим правима. То су права везана за васпитање као и верско и морално образовање детета. Право родитеља да васпитавају децу у складу са својим уверењима подлеже ограничењима која штите статус детета. Приликом остваривања овог права „мора се узети у обзир степен зрелости детета, а такође и слобода његове савести и вере као и његовог мишљења.“⁷ Ограничењима подлеже и право родитеља да деци обезбеде морално и верско васпитање и образовање у складу са својим уверењима. Ово право родитеља „мора бити у складу са узрастом детета, његовом зрелошћу и са његовом слободом савести, верским и другим опредељењима или убеђењем“⁸

О приступу уставотворца правима детета говори и место ових одредби у систематизици уставне материје. Оне су систематизоване у одељку о људским правима, најчешће у оквиру сета социјалних и економских права

⁵ Члан 22 бис, став 4 Устава Белгије.

⁶ Члан 22 бис Устава Белгије; члан 72, став 3 Устава Пољске.

⁷ Члан 48, став 1 Устава Пољске.

⁸ Члан 41, став 3 Устава Словеније; члан 53, став 3 Устава Пољске.

уз неко од ових права, а само у мањем броју устава у посебном члану који регулише права детета.⁹ Изузетно, одредбе о правима детета систематизоване су у основним начелима устава.¹⁰

2. СТАТУСНА ПРАВА ДЕТЕТА

Посебно се анализирају два статусна права детета: права детета на држављанство и статус деце рођене у браку и деце рођене изван брака.

2.1. *Право на држављанство*

Компаративна уставност садржи различита решења о праву детета на држављанство.

У већем броју устава услове за стицање држављанства не регулише устав већ је то делегирано законодавцу¹¹ или устав регулише основни критеријум за стицање држављанства, а законодавцу се поверава да регулише и друге основе стицања држављанства.¹²

У другој групи су уставни који право детета на држављанство изричито гарантују као индивидуално право сваког детета.¹³ Ова гаранција обезбеђује да ни једно дете неће бити апатрид и неће остати без заштите коју пружа право на држављанство. Право сваког детета на држављанство гарантује се уколико нису испуњени услови да дете стекне право на држављанство друге државе¹⁴ или се уз овај услов изричито прописују да дете стиче држављанство по основу држављанства једног од родитеља као и рођењем на територији одређене државе уколико ни један од родитеља није држављанин те државе.¹⁵

У неким уставима услов за стицање права детета на држављанство везује се за држављанство једног¹⁶ или оба родитеља¹⁷ или се гарантује држављанство по основу рођења, али устав не прецизира да ли се држављанство стиче по крвном сродству или по територијалном принципу.¹⁸

⁹ Члан 74, став 1 Устава Црне Горе; члан 72 Устава Пољске; члан 65, став 1 Устава Словеније; члан 64, став 1 Устава Србије; члан 11, став 2 Устава Швајцарске.

¹⁰ Члан 6 Устава Немачке.

¹¹ Члан 11, став 1, тачка 1 Устава Аустрије; члан 9, став 1 Устава Хрватске; члан 4 Устава Северне Македоније; члан 73, став 1, тачка 2 Устава Немачке; члан 12 Устава Словеније; члан 149, став 1, тачка 2 Устава Шпаније; члан 6, став 1 Устава Русије.

¹² Члан 34, став 1 Устава Пољске.

¹³ Члан 25, став 1 Устава Бугарске; члан 8 Устава Естоније; члан 38, став 3 Устава Србије.

¹⁴ Члан 25, став 1 Устава Бугарске; члан 38, став 3 Устава Србије.

¹⁵ Члан 25, став 1 Устава Бугарске.

¹⁶ Члан 8 Устава Естоније.

¹⁷ Члан 34, став 1 Устава Пољске.

¹⁸ Члан 12 Устава Литваније.

2.2. *Статус деце рођене у браку и деце рођене ван брака*

Већина анализираних устава садржи одредбе о статусу брачне и деце рођене ван брака. Уставна решења су различита, а у компаративној уставности препознатљива су два приступа која утичу на регулисање статуса брачне и ванбрачне деце. Један приступ је шири и за њега је карактеристично да се статус брачне и ванбрачне деце изједначава у погледу свих права детета. Други приступ је рестриктивнији и одликује га изједначавање статуса брачне и ванбрачне деце само када су у питању њихова права у односу на родитеље.

Када се ради о ширем, социјалном контексту и нормативном оквиру који одређује статус брачне и ванбрачне деце, а који креира и регулише држава видљиво је настојање да статус деце рођене изван брака изједначи са статусом деце рођене у браку. У више анализираних устава прописано је да се „ванбрачној деци законом морају обезбедити исти услови за физички и психички развој, као и положај у друштву какав имају и деца рођена у браку“,¹⁹ или су прецизиране обавезе јавних власти везане за најшире схваћену „интегралну заштиту деце“, и њихову „једнакост пред законом“ независно од њиховог порекла или брачног стања њихових мајки.²⁰

Специфично решење је имплицитно изједначавање статуса брачне и ванбрачне деце и забрана било ког вида дискриминације деце по основу чињенице да је дете рођено ван брака и прописивање изричите забрана за јавне власти и службе да прописују или примењују дискриминаторске услове у вези са њиховим рођењем.²¹

У неким уставима²² се правна и друштвена заштита деце рођене ван брака гарантује у ограниченом обиму, а границе поставља уставно правило да оне „нису противне правима чланова законите заједнице.“ То говори да у овим уставним системима још постоје не само фактичке, већ и нормативне редукције и границе које се односе на статус и права деце рођене изван брака у друштвеном и правном амбијенту.

Рестриктивнији приступ препознатљив је у мањем броју анализираних устава у којима се изједначава статус деце рођене ван брака са статусом деце рођене у браку, али само у правима (и дужностима) која се остварују у односу са родитељима. Изједначавање њиховог статуса се у уставима експлицитно наводи, било начелном одредбом,²³ било уз конкретизовање садржаја који првенствено обухвата обавезе родитеља према деци.²⁴

¹⁹ Члан 47, став 3 Устава Бугарске; члан 72, став 2 *in fine* Устава Црне Горе; члан 23 Устава Чешке; члан 6, став 5 Устава Немачке; члан 48, став 3 Устава Румуније; члан 54, став 4 Устава Србије; члан 41, став 3 Устава Словачке; члан 54, став 2 Устава Словеније.

²⁰ Члан 39, став 2 Устава Шпаније.

²¹ Члан 36, став 4 Устава Португалије.

²² Члан 30, став 3 Устава Италије.

²³ Члан 39, став 3 Устава Шпаније.

²⁴ Члан 30, став 1 Устава Италије; члан 39, став 3 Устава Шпаније.

3. ПОСЕБНА ПРАВА ДЕТЕТА

У контексту конституционализације права детета по свом значају, како у погледу садржаја тако и у погледу обима уставног регулисања ових права, издвајају се уставне гаранције посебних права детета гарантована начелно у посебној одредби устава, посебна лична индивидуална права детета, заштита права детета као и посебна права детета у области образовања и социјалне заштите.

3.1. Посебна одредба о правима деце – начелне гаранције

Само у неколико устава²⁵ који су били предмет анализе постоји посебна одредба о правима детета. Карактеристична је за уставе бивших социјалистичких земаља. У уставној систематици сврстана је у групу социјално-економских, а не личних права. Анализа посебних одредби о правима детета указује на три основна налаза. Први је експлицитно уставно гарантовање права детета. Други су експлицитне гаранције везане за заштиту детета. Трећи је право детета да буде укључено у одлучивање о његовом статусу, правима и обавезама.²⁶

Уз начелно гарантовање права детета у посебним одредбама устава прописан је и општи принцип који поставља оквир за уживање права детета, а који ефективно коришћење права детета везује за узраст, душевну зрелост и способност детета за расуђивање.²⁷

Начелне одредбе о правима детета регулишу и посебну заштиту детета од стране државе и друштва. У мањем броју устава ова заштита се гарантује у посебном члану о правима детета²⁸ уз које неки уставни установљавају право свакога да захтева од органа власти заштиту детета од насиља, привредног, друштвеног, телесног, душевног и другог изабљивања, злоупотребавања и искоришћавања, експлоатације и поступака који угрожавају њихов морал.²⁹ У највећем броју устава право детета на посебну заштиту гарантује се у контексту одређених социјалних права као посебна обавеза државе и друштва³⁰ или права на заштиту мајки, или других рањивих група.³¹

²⁵ Члан 74, став 1 Устава Црне Горе; члан 72 Устава Пољске; члан 65, став 1 Устава Словеније; члан 64, став 1 Устава Србије; члан 11, став 2 Устава Швајцарске.

²⁶ О томе више у тачки 1 овог прилога – начелни приступ правима детета.

²⁷ Члан 74, став 1 Устава Црне Горе; члан 56, став 1 Устава Словеније; члан 64, став 1 Устава Србије; члан 11, став 2 Устава Швајцарске.

²⁸ Члан 56 став 1 Устава Словеније; члан 72, став 1 Устава Пољске.

²⁹ Члан 56, став 2 Устава Словеније; члан 72, став 1 Устава Пољске.

³⁰ Члан 12, став 1 и члан 10, став 1, тачка 17 Устава Аустрије; члан 14, став 1 Устава Бугарске; члан 65, став 1 Устава Хрватске; члан 32, став 1 Устава Чешке; члан 39, став 3 Устава Литваније; члан 61, став 1 Устава Португалије; члан 7, став 2 Устава Русије; члан 49, став 1 и 2 Устава Румуније; члан 40, став 1 Устава Северне Македоније; члан 41, став 1 Устава Словачке; члан 53, став 3 Устава Словеније; члан 39, став 4 Устава Шпаније.

³¹ Члан 63, став 1 Устава Хрватске; члан 27, став 4 Устава Естоније; члан 38, став 2 Устава Литваније; члан 38 став, 1 Устава Русије.

Специфично решење садржи Устав Шпаније³² који начелно гарантовање посебне заштите деце изричито везује за заштиту предвиђену међународним уговорима којима се утврђују права детета, као и Устав Пољске³³ који установљава посебну институцију – Заступника права детета, чије надлежности и начин избора регулише закон.

3.2. Посебна лична права деце

Само неколико устава који су били предмет анализе експлицитно гарантује неколико специфичних индивидуалних права детета. Иако су у питању изузетно важна лична права њихова конституционализација за сада је изузетак. Међу овим правима су:

Право деце на поштовање и очување идентитета које се гарантује начелно³⁴ или уз прецизирање битних елемената садржаја који се везује за гарантовање права на поштовање идентитета.³⁵

Право деце да зна своје порекло изричито гарантују само Устав Швајцарске³⁶ који гарантује право детета на приступ подацима о свом пореклу и Устав Србије³⁷ који то право гарантује начелном одредбом чији садржај ближе не регулише. Упућивање на законско регулисање права детета³⁸ даје могућност да се садржај овог права конкретизује. То се посебно односи на право детета да зна ко су му природни родитељи, право да зна за друге крвне сроднике,³⁹ ограничења овог права у случају биомедицински потпомогнутог зачећа⁴⁰ или непотпуне заштите овог права у случају усвојења.⁴¹ Уз ово право детета могу се везати и ретки примери устава⁴² који садрже одредбе о истраживању очинства и упућују на законско регулисање тог пи-

³² Члан 39, став 4 Устава Шпаније.

³³ Члан 72, став 4 Устава Пољске.

³⁴ Члан 64, став 2 Устава Србије гарантује „право детета да очува свој идентитет“.

³⁵ Члан 22 бис, став 1 Устава Белгије гарантује право на „поштовање моралног, физичког, менталног и сексуалног идентитета“ детета.

³⁶ Члан 119, став 1 под г. Устава Швајцарске.

³⁷ Члан 64, став 2 Устава Србије.

³⁸ Члан 64, став 5 Устава Србије.

³⁹ Вучковић Шаховић, Н. и Петрушић, Н.: *op. cit.*, стр. 116. Шире код: Ковачек Станић, Г. *Право деце да зна своје порекло*, Правни факултет Нови Сад, 1997.

⁴⁰ Више о томе: Цвејић-Јанчић, О. *Утврђивање и осигоравање очинства деце зачећом артифицијелне инсеминације*, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, бр. 1-3/1988, стр. 211-213; Драшкић, М. *Породичноправни аспекти артифицијелне инсеминације*, Анали Правног факултета у Београду, бр. 4/1992, стр. 243-257; Пајванчић, М. *Компјаративна уставност о праву на медицински асистирано зачеће*, Зборник Право Европске Уније – стање и перспективе, Правни факултет, Ниш, 2009. стр. 61-81.

⁴¹ Вучковић Шаховић, Н. и Петрушић, Н.: *op. cit.*, стр. 116. Шире код: Ковачек Станић, Г. *Право деце да зна своје порекло*, Правни факултет Нови Сад, 1997.

⁴² Члан 30, став 4 Устава Италије и члан 39, став 1 *in fine* Устава Шпаније.

тања као и право законодавца да пропише границе у којима се може кретати право на истраживање очинства.⁴³

Право дејетиа на лично име као посебно право детета гарантује само Устав Србије.⁴⁴

Право дејетиа на уиис у маиичну књиу рођених такође је гарантовано као посебно право детета само у Уставу Србије.⁴⁵

Право дејетиа да користи мере (нека врста посебних мера) као и објекте који промовишу његов развој, гарантује само Устав Белгије једном начелном одредбом.⁴⁶

3.3. Заштитиа права дејетиа

Заштита права детета је једно од питања које уставотворац види као приоритетно и посебно значајно. Приступ конституционализацији заштите права детета је различит, о чему сведочи увид у упоредну уставност. То говори да су стандарди конституционализације ових права још увек у процесу поступног обликовања. Неколико приступа регулисању ове области у компаративној уставности могу се препознати и издвојити:

Посебна заштитиа дејетиа која се, у већини устава гарантује начелно, као посебна обавеза државе у контексту социјално-економских права која штите и друге рањиве групе. У мањем броју устава она се гарантује као посебно право детета.⁴⁷ Анализа указује да се издваја и посебан акценат ставља на неколико области у којима се уставом гарантује посебна заштита детета. То су на пример, заштита здравља⁴⁸ и финансирање ове заштите из јавних прихода,⁴⁹ социјална заштита,⁵⁰ материјална сигурност,⁵¹ подстицање развоја детета⁵² и др.

Посебна заштитиа рањивих група деце гарантована је у неколико устава који су били предмет анализе. Њихово заједничко својство је да су то уставни бивших социјалистичких земаља у којима је принцип социјалне правде један од најважнијих темељних принципа на којима почива заједница. Компаративна пракса показује да се као рањиве препознају и у уставима изричито наводе различите групе деце, што говори да су и критеријуми којима се

⁴³ Члан 39, став 1 *in fine* Устава Шпаније.

⁴⁴ Члан 64, став 2 Устава Србије.

⁴⁵ Члан 64, став 2 Устава Србије.

⁴⁶ Члан 22 бис, став 3 Устава Белгије.

⁴⁷ О томе више у одељку 3.1. овог прилога.

⁴⁸ Став 11 Преамбуле Устава Француске из 1946, члан 68, став 3 Устава Пољске, члан 11, став 1 Устава Швајцарске.

⁴⁹ Члан 67, став 2 Устава Србије.

⁵⁰ Члан 39, став 1 Устава Русије.

⁵¹ Став 11 Преамбуле Устава Француске из 1946.

⁵² Члан 11, став 1 Устава Швајцарске.

уставотворац руководио одређујући круг посебно рањиве деце, били различити. На пример: деца без родитеља,⁵³ сирочад,⁵⁴ напуштена деца,⁵⁵ деца без родитељског старања,⁵⁶ деца лишена родитељског старања,⁵⁷ деца без одговарајућег породичног старања⁵⁸ или бриге најближих,⁵⁹ деца коју родитељи занемарују,⁶⁰ деца са физичким или менталним инвалидитетом,⁶¹ социјално занемарена деца,⁶² болесна деца,⁶³ одојчад, деца која су изложена насиљу или су претрпела насиље,⁶⁴ деца изложена психичком, физичком, економском и сваког другом виду искоришћавања и злоупотребавања,⁶⁵ деца изложена дискриминацији или угњетавању од насилног вршења власти у породици или било којој другој институцији,⁶⁶ и др.

Уставне забране чији смисао и циљ је заштити права деце у највећем броју устава који су предмет анализе односи се на дечији рад и запошљавање деце. Ове забране укључују: забрану рада деце до одређених година старости које се прецизирају у уставу⁶⁷ или закону,⁶⁸ забрану рада деце на пословима штетним за њихово здравље, морал, живот или нормалан развој.⁶⁹

Посредна заштити права деце о којој говори конституционализација сета права која се везују за породицу и родитељство, а чији смисао је управо заштита права детета. Како је садржај реферата усмерен само на посебна права детета упућујемо само на релевантне уставне одредбе.⁷⁰

Законско регулисање права деце је својеврстан вид заштите права детета, јер ову материју регулише закон на који устав упућује било

⁵³ Члан 110, став 1 Устава Летоније; члан 56, став 3 Устава Словеније.

⁵⁴ Члан 64, став 5 Устава Хрватске; члан 69, став 2 Устава Португалије.

⁵⁵ Члан 47, став 4 Устава Бугарске; члан 69, став 2 Устава Португалије.

⁵⁶ Члан 40, став 4 Устава Северне Македоније; члан 56, став 3 Устава Словеније.

⁵⁷ Члан 72, став 2 Устава Пољске.

⁵⁸ Члан 69, став 2 Устава Португалије; члан 56, став 3 Устава Словеније.

⁵⁹ Члан 47, став 4 Устава Бугарске.

⁶⁰ Члан 64, став 5 Устава Хрватске.

⁶¹ Члан 63, став 3 Устава Хрватске; члан 110, став 1 Устава Летоније; члан 49, став 2 Устава Румуније.

⁶² Члан 64, став 3 Устава Хрватске.

⁶³ Члан 49, став 2 Устава Румуније.

⁶⁴ Члан 110, став 1 Устава Летоније.

⁶⁵ Члан 74, став 2 Устава Црне Горе; члан 64 став, 3 Устава Србије.

⁶⁶ Члан 69, став 1 *in fine* Устава Португалије.

⁶⁷ Члан 49, став 4 Устава Румуније и члан 42, став 2 Устава Северне Македоније забрањују запошљавање лица млађих од 15 година; члан 65, став 3 Устава Пољске забрањује рад лица млађих од 16 година, члан 69, став 3 Устава Португалије везује ову забрану за малолетнике школског узраста.

⁶⁸ Члан 57, став 2 Устава Хрватске; члан 37, став 2 Устава Италије.

⁶⁹ Члан 57, став 2 Устава Хрватске; члан 49, став 2 Устава Румуније.

⁷⁰ Члан 32 Устава Чешке; члан 45, став 1 Устава Словачке; члан 31 Устава Италије; члан 6, став 1 Устава Немачке; члан 71, став 1 Устава Пољске; члан 68, став 4 Устава Португалије; члан 41, став 1 тачка ц Устава Швајцарске.

општом нормом⁷¹ или уз прецизирање питања која чине предмет законске регулативе. Законом се регулишу: права везана за рођење детета, материнство и брига о детету,⁷² брига државе о деци без родитељског старања,⁷³ посебна заштита и посебни услови рада за адолесценте,⁷⁴ посебна заштита деце од економског, социјалног, телесног и духовног искоришћавања и злоупотребе,⁷⁵ школовање деце,⁷⁶ сет права везаних за социјалну сигурност и др.

3.4. Права деце на образовање

У већини устава који су били предмет анализе једно право детета издваја се по обиму и садржају уставне регулативе. То је право детета на образовање. Чињеница да је ово право добило статус права уставног ранга као и да се бројна питања значајна за ефективну доступност и остваривање права на образовање детета регулишу у самом уставу говори о значају који се придаје праву на образовање и са њим повезаним правима.

Поред начелног гарантовања права на образовање, највећи број устава прописује да је основно образовање обавезно.⁷⁷ Разлике се бележе једино у односу на године трајања основног образовања које се прецизирају само у неким уставима, а крећу се од 16⁷⁸ до 18 година.⁷⁹ Највећи број ових устава гарантује и бесплатно основно образовање⁸⁰ или бесплатно основно образовање везује само за образовање у школама које финансира држава.⁸¹ Само у неким уставима експлицитно се гарантује право на бесплатно предшкол-

⁷¹ Члан 23 Устава Чешке; члан 72, став 1 Устава Русије.

⁷² Члан 57, став 2 Устава Хрватске.

⁷³ Члан 41, став 6 Устава Словачке.

⁷⁴ Члан 29, став 1 Устава Чешке.

⁷⁵ Члан 56, став 3 Устава Словеније.

⁷⁶ Члан 14, став 3 Устава Аустрије; члан 17, став 2 Устава Белгије; члан 70, став 1 Устава Пољске; члан 62 Устава Швајцарске.

⁷⁷ Члан 14, став 6 Устава Аустрије; члан 53, став 1 Устава Бугарске; члан 37, став 1 Устава Естоније; члан 65, став 1 Устава Хрватске; члан 76 Устава Данске; члан 112 Устава Летоније; члан 70, став 1 Устава Пољске; члан 43, став 4 Устава Русије; члан 42, став 2 Устава Словачке; члан 57, став 2 Устава Словеније; члан 44, став 3 Устава Северне Македоније; члан 71, став 2 Устава Србије; чланови 19 и 27, став 4 Устава Шпаније; члан 62, став 2 Устава Швајцарске.

⁷⁸ Члан 53, став 1 Устава Бугарске; члан 37, став 3 Устава Естоније.

⁷⁹ Члан 70, став 1 Устава Пољске.

⁸⁰ Члан 37, став 1 Устава Естоније; члан 65 став 1 Устава Хрватске; члан 112 Устава Летоније; члан 44, став 3 Устава Северне Македоније; члан 42, став 2 Устава Словачке; члан 57, став 2 Устава Словеније; члан 71, став 1 Устава Србије; члан 19 и члан 62 Устава Швајцарске; члан 27, став 4 Устава Шпаније.

⁸¹ Члан 53, став 1 Устава Бугарске; члан 40, став 2 Устава Литваније; члан 70, став 2 Устава Пољске; члан 43, став 1 Устава Русије.

ско образовање,⁸² средње⁸³ и више ступњеве образовања у образовним установама које финансира држава и под условима које прописује закон.⁸⁴ Изузетно, у појединим уставима бележимо и посебне гаранције појединих права детета у домену образовања. На пример, деци ометеној у телесном или друштвеном развоју експлицитно се гарантује право на образовање и оспособљавање за активни живот које финансира држава из јавних средстава;⁸⁵ право ученика да заједно са професорима и родитељима, сходно условима које прописује закон, учествују у контроли и управљању школским установама које се финансирају из јавних фондова;⁸⁶ посебне потребе, помоћ и заштита деце у образовању;⁸⁷ подршка јавних власти развоју физичке културе и спорта код деце;⁸⁸ унапређење спорта и увођење обавезне спортске наставе у школама;⁸⁹ помоћ државе за ваншколске активности деце;⁹⁰ формирање и подршка јавним школама, вртићима, установама дневног боравка и школским домовима намењеним вежбању ученика.⁹¹

3.5. Посебна права деце у домену социјалног старања и заштите

Област социјалног старања и социјалне заштите је, такође, домен људских права у оквиру кога, у уставима постоји сет гаранција које се односе на посебна права детета у овој области. У складу са принципом социјалне правде, као једним од темељних принципа на којима почива заједница, који прихвата већина анализираних устава и у контексту овог принципа, деци се гарантује више посебних права у овој области.

Уставне гаранције посебних права детета у области социјалне заштите су најчешће формулисане као генерална правила⁹² чија се садржина у уставу не прецизира посебно. Изузетак су уставни у којима се конкретизује садржај ових права или се прецизирају субјекти који уживају ова посебна права.⁹³ У

⁸² Члан 53, став 1 Устава Бугарске; члан 40, став 2 Устава Литваније; члан 43, став 2 Устава Русије.

⁸³ Члан 53, став 2 Устава Бугарске; члан 40, став 2 Устава Литваније; члан 112 Устава Летоније; члан 43, став 2 Устава Русије.

⁸⁴ Члан 53, став 2 Устава Бугарске; члан 40, став 2 Устава Литваније; члан 43, став 3 Устава Русије.

⁸⁵ Члан 52, ставови 2 и 3 Устава Словеније.

⁸⁶ Члан 27, став 7 Устава Шпаније.

⁸⁷ Члан 67, став 1 Устава Швајцарске.

⁸⁸ Члан 68, став 5 Устава Пољске.

⁸⁹ Члан 68, став 3 Устава Швајцарске.

⁹⁰ Члан 67, став 2 Устава Швајцарске.

⁹¹ Члан 14, став 5 подтачке а и б Устава Аустрије.

⁹² На пример, у Уставу Италије, у члану 31, став 2, регулисано је да држава (Република) „штити мајке, децу и омладину“ и одређен је начин на који то држава чини – „помажући установе које служе том циљу“.

⁹³ На пример, у Уставу Швајцарске, члану 46, ставу 2 прецизира се да: „Конфедерација и кантони се залажу за то, да свако лице буде обезбеђено од економских последица старости,

неким уставним системима посебна права детета у домену социјалног старања и социјалне заштите утврђују се посредно, кроз уставно регулисање надлежности одређених нивоа власти⁹⁴ у овим материјама.

Закључак на који упућује истраживање говори да је процес конституционализације права детета започео. У упоредној уставности и нормативном обликовању права детета још увек присутни и конзервативни и либерални приступ правима детета. Уставни стандарди права детета поступно се обликују и интегришу у уставну регулативу. Уставне гаранције права детета усмерене су првенствено на заштиту детета као на права везана за образовање и социјална права. Посебне гаранције индивидуалних права детета још увек су изузетак у савременој уставности.

Marijana Pajvančić

CONSTITUTIONALIZATION OF SPECIAL RIGHTS OF THE CHILD

S u m m a r y

In the article attention is focused on the constitutionalization of special rights of the child in comparative constitutionality and in Serbia. Two theoretical approaches to the rights of the child are present in the approach to the constitutional shaping of children's rights: conservative, which emphasizes the protection of the child and the rights of the child from that angle, and liberal, according to which the child is not an object of protection, but a human being who enjoys all human rights in accordance with his developmental abilities. Both approaches are recognizable in the comparative constitutionality in which the protective rights of the child still dominate in the context of the wider (society, state) or immediate (family) community. Guaranteeing the special individual rights of the child is currently an exception in comparative constitutionality.

This theoretical framework analyzes the content and scope of constitutional guarantees of special rights of the child and the areas (personal rights, social rights, etc.) to which these rights belong.

Special attention is paid to the nature of the special rights of the child (constitutional or legal rights), their status in the constitutional system (general human rights, individual rights or protective rights), the way in which the constitutions

---

инвалидности, болести, несреће, незапослености, материнства, деца без родитељског старања, самохране мајке.“

⁹⁴ На пример, Устав Аустрије у члану 12, став 1, тачка 1 регулише се надлежност савезних власти да доносе законе којима регулишу принципе у области „социјалне политике, демографске политике[...] старање о мајкама, одојчади и омладини“ док покрајинским властима делегира право да у овим областима доносе законе о примени као и да их примењују.

regulate the special rights of the child and the scope of constitutional regulations, norms or specific guarantees and specific norms).

The focus of the research is the normative context in which the special rights of the child are constitutionalized, as follows: 1) special individual rights specific in that only children are guaranteed; 2) special rights of the child in the context of rights related to family and marriage and 3) special protective rights in the field of social rights.

Key words: constitution, comparative constitutionality, rights of the child, status rights of the child, special rights of the child